Algirdas Varnas

Masteikių kapinyno (Kauno r.) tyrimai 1994 metais

LII tęsė 1993 m. pradėtus Masteikių kapinyno tyrimus. Kapinyno centrinėje ir Š dalyse ištirtas 346 m^2 plotas (iš viso kapinyne ištirta 618 m^2). Aptikti 56 (iš viso 62) griautiniai žirgų kapai, datuojami XIII-XIV a., bei 21 griautinis žmogaus kapas, skiriamas XV-XVII a. (iš viso 60 kapų). Be to, atidengta XII-XIV a. mirusiųjų deginimo laužavietės (?) dalis. Surinkta per 400 radinių (iš viso 860).

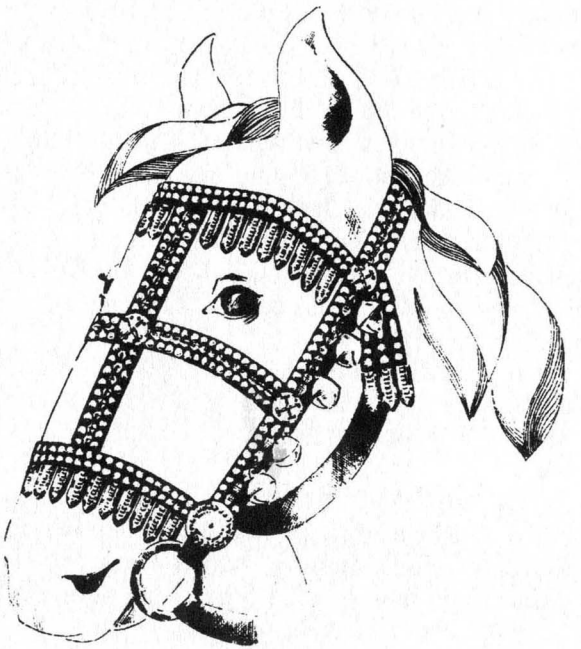
Žirgų kapai koncentruojasi kapinyno V pakraštyje, į V greta ploto su laužavietės (?) degėsingu sluoksniu. Laidota chaotiškai, todėl daugumas kapų apardyti vėlesnių palaidojimų, taip pat ariant.

Kapai yra dvejopi. Vienai grupei priskiriami kapai, kuriuose rasti viso žirgo griaučiai. Jų aptikta apie 25. Šių kapų duobės stačiakampio užapvalintais kampais formos, 1,6x1,8 m ir panašaus dydžio, užpildytos pilkšvai rusva žeme. Galvūgalyje jos yra 1,1-1,5 m gylio. Priešingo galo link dugnas palaipsniui pakyla 20-40 cm. Žirgai dažniausiai guldyti ant pilvo, po savimi pariestomis kojomis, korpuso priekiu orientuoti į Š. Kape Nr.50 žirgui galva buvusi nukirsta ir padėta ant nugaros.

Kitos grupės kapuose buvo laidojamas ne visas žirgas, o tik atskiros jo dalys, dažniausiai galva ir kojos. Tokių kapų duobės mažesnės ir seklesnės, lygiais dugnais. Jos 50x80 cm ir panašaus dydžio, 80-100 cm gylio, ovalo formos, orientuotos Š-P kryptimi. Dugne randama įvairiai padėta kaukolė bei kojų kaulai. Trijuose kapuose (kapai Nr.40, 59, 61) po kaukole buvo paklotas sluoksnelis kadagio šakelių. Kape Nr.18 rasta šuns griaučių dalis, o kapuose Nr.27 ir 37 - po šuns žandikaulį.

Abiejų grupių kapuose žirgai laidoti su gausesne ar menkesne apranga. Beveik visuose kapuose rasti dvinariai arba trinariai žąslai su grandimis. Dažnai žirgai buvo pamauti sidabru puoštomis kamanomis, kurių išlikę tik menki fragmentai, bei dideliais žalvariniais žvangučiais (pav.18). Kakta bei karčiai buvę papuošti žalvarinėmis įvijomis bei įvijinėmis skardelėmis. Kai kuriuose kapuose dar rasta geležinių skambalų (kape Nr.34 - nedidelis

sidabrinis), balno kilpų, apyuodegių dalykų. Kape Nr.30 buvęs įdėtas balnas, kurio išliko 2 žalvariniai stačiakampiai skardiniai apkalai bei dviejų ties balno priekiu nukarusių diržų, puoštų pasagos formos žalvariniais apkalais, fragmentai. Vienintelė vytinė antkaklė su kilpelėmis galuose rasta kape Nr.20.

Pav.18. Žirgo kapo Nr. 19 kamanų rekonstrukcija
Fig.18. Reconstruction of bridle from horse burial

Tyrimų metu rasta daug pavienių žirgo aprangos daiktų iš apardytų kapų, kurių didelė dalis (ypač balnakilpių bei pavadžių diržų geležinių apkalų) buvo gausiai puošta sidabru.

Kaip ir ankstesniais metais, kapinyno Š dalyje po ariamu sluoksniu buvo randamas degėsingos žemės sluoksnis - spėjamos XIII-XIV a. mirusiųjų deginimo laužavietės liekanos. Sluoksnis pasklidęs 20x20 m dydžio beformiame plote vingiuotais pakraščiais. Iš V ir ŠV jį supa žirgų kapai. Sluoksnį sudaro beveik juoda nuo smulkių degėsių amorfiška žemė, kurioje aptinkama gana daug pavienių įvairaus dydžio akmenų. Kai kurie jų nuo ugnies sueižėję. Žemės paviršius po sluoksniu labai nelygus - kai kur būta iki 3x2 m dydžio ir iki 1 m gylio beformių duobių, užpildytų tokia pačia, kaip ir visas sluoksnis, žeme. Priklausomai nuo to ir pats sluoksnis yra 10-100 cm storio. Viršutinė sluoksnio dalis apardyta ariant.

Sluoksnyje, be pavienių smulkių degintų kauliukų, aptikta daug pavienių radinių, daugmaž vienodai pasklidusių visame sluoksnyje. Didžiąją jų dalį sudaro apdegusių žalvarinių papuošalų dalelės, nors rasta ir darbo įrankių bei keleto ginklų fragmentų. Iš esmės tai nedideli daikteliai arba didesnių daiktų nedideli fragmentai. Galimas daiktas, kad dalis šių radinių yra iš suardytų degintinių kapų.

Žmonių kapai apima centrinę (plotą su degėsingu sluoksniu) ir PR kapinyno dalis. Centre kapų tankiausiai ir, atrodo, čia koncentruojasi ankstyvesni kapai. PR kryptimi (dabartinių kapinaičių link) kapai retėja ir yra vėlyvesni.

Griautinių kapų duobių kontūrai išryškėjo tuoj po ariamu sluoksniu, 40 cm gylyje arba 50-80 cm gylyje po XII-XIV a. laužavietės intensyviai degėsingu sluoksniu. Todėl duobių, kurios kerta minėtą sluoksnį, sampiluose dažnai aptinkama smulkių degėsių bei pavienių XII-XIV a. dirbinių. Tik kape Nr.40 prie griaučių rasta pavienių angliukų, liudijančių, kad laidojant prie kapo buvo deginta ugnis.

Duobės stačiakampio užapvalintais kampais formos, 80x210 cm ir panašaus dydžio (vaikų kapų duobės atitinkamai mažesnės). Griaučiai atidengti 70-190 cm (dažniausiai 70-140 cm) gylyje, labai blogai išsilaikę. Devyniuose kapuose rasta lentinių karstų liekanų.

Mirusieji guldyti aukštielninki, ištiestomis kojomis, galvomis orientuoti į V arba artima jiems kryptimi (235°-320° intervale). Rankos įvairiai sudėtos juosmens ar dubens srityje. Vyrų kapuose Nr.50 ir Nr.52 mirusieji gulėjo kniūbsčiomis.

Tiek anksčiau tyrinėti, tiek ir šie Masteikių griautiniai kapai nei laidosena, nei įkapėmis nesiskiria nuo kitų to meto Centrinės Lietuvos kapinynų. Pusėje kapų įkapių visai nėra arba rasta vos po vieną kitą daiktelį. O ir likusieji kapai įkapių turtingumu nepasižymi. Visi geležiniai dirbiniai labai blogai išlikę. Dažniausiai aptinkama įkapė - peiliai. Jie kriauniniai arba įtveriamieji, randami įvairaus amžiaus bei lyties palaidotųjų kapuose, buvę pritvirtinti prie diržo arba padėti atskirai prie mirusiojo, dažniausiai vienoje ar kitoje krūtinės pusėje.

Vyrai dažnai buvo laidojami apjuosti diržais, kurių išliko tik stačiakampės geležinės (kapai Nr.43, 45, 46, 57) arba žalvarinė sagtys (kapas Nr.52). Be šių radinių, trijuose kapuose (kapai Nr.43, 45, 52) prie galvos rasta po stambų įmovinį ietigalį; kapuose Nr.50 ir Nr.52 - po geležinį skustuvą; kapuose Nr.40 ir Nr.45 - po ovalo formos skiltuvą ir beformį titnago gabaliuką. Kape Nr.40 dar rastas pentinis plačiaašmenis kirvis koto link nusklembtais ašmenimis. Atrodo, kad pastarasis dirbinys buvo padėtas duobėje prie karsto. Kape Nr.52 mirusiajam prie diržo buvo pritvirtintas kapšiukas. Tarp kapšiuko liekanų rasta geležinė grandelė, nedidelė žalvarinė sagtelė bei peilio geležties fragmentas. Ant dešinės rankos piršto buvo užmautas žalvarinis uždaras žiedas stačiakampe priekine dalimi.

Moterų kapuose, kaip įprasta, daugiau randama papuošalų. Kaip antai kape Nr.44 ant krūtinės rasta žalvarinė kiaurarašte apskrita segė, prie dešinės ausiduobės - vienas, o prie kairės - du žalvariniai auskarai-antsmilkiniai, kiekvienas su aštuoniais tuščiaviduriais paauksuotais karoliukais ant lankelio. Kape Nr.51 du žalvariniai kilpiniai auskarai buvo padėti ant krūtinės, o po galva - dar ir akmeninis verpstukas. Kape Nr.48 dešiniojo peties srityje taip pat rastas akmeninis verpstukas, o netoli jo - žalvarinė apskrita skardinė segė išgaubtu viduriu (tokia pat segė rasta ir suardytame kape Nr.42), o prie kairiojo blauzdikaulio gulėjo dalis nedidelio puoduko. Panašaus puoduko, puošto banguotomis linijomis, dalis rasta ir kapo Nr.49 galvūgalyje. Be to, šiame kape prie kairiojo šlaunikaulio dar rastas puodų šukių lizdas.

Mažamečio vaiko kape Nr.41 ties pasmakre rastas žalvarinis žvangutis, prie galvos - mažas karoliukas, o ties juosmeniu - 2 sidabriniai lietuviški II tipo pinigėliai.